

KOLMANNEN PERSOONAN OMISTUSLIITTEEN EI-REFLEKSIIVINEN KÄYTTÖ

Kielenhuoltajat ovat jo vuosikymmenten ajan tämän tästä kiinnittäneet huomiota tapauksiin, joissa 3. persoonan omistusliitteellä viitataan lauseessa esiintyvään toiseen, samanarvoiseen lauseenjäseneseen, yleensä subjektiin (*Paikalla olivat joutaja ja vaimonsa*). Pelkkää 3. persoonan omistusliitettä näkee käytettävän myös siten, että se viittaa lauseen ulkopuolelle (*Miehensä tuli kotiin*). Kielenhuoltajien ohjeista huolimatta kumpikin viittaustapa elää sitkeästi lehtien palstoilla ja sähköisten viestinten kielessä. Tarkastelen seuraavassa syitä tällaiseen omistusliitteen käyttöön. Kertaan aluksi tärkeimmät tapaukset, joissa yleiskielen säännöt sallivat pelkän 3. persoonan suffiksin käytön, ja esittelen sitten nykykirjakiielestä poimimiani sääntöjen vastaisia esimerkkejä. Tämän jälkeen selvittelen ilmiön kansankielistä taustaa ja luon myös katsauksen viime vuosisadan kirjakielen käytänteisiin. Yleiskielestä poikkeava suffiksin käyttö näyttää kytkeytyvän osaksi suoraan, osaksi epäsuorasti vanhojen kansanmurteiden omistusmuotojärjestelmään.¹

¹ Kiitän refereelausuntojen antajia kirjoitustani koskevista kommentteista. Heli Laaksosta ja Ulla Palomäkeä kiitän LA:n aineistosta tehdyistä koneellisista hauista sekä Tarja Korhosta SMS:n Nurmijärven esimerkkien atk-tulostuksesta.

ITSENÄINEN 3. PERSONAN OMISTUSLIITE YLEISKIELESSÄ

Suomen yleiskielessä 3. persoonan omistusliite esiintyy joko persoonapronominien *hän* ja *he* yhteydessä tai ilman pronominia. Pääsääntö on, että mikäli omistusliitteellä viitataan lauseen subjektiin tai siihen verrattavaan lauseenjäseneen, pronomini puuttuu. Jos viittaus kohdistuu muuhun, esimerkiksi lauseen ulkopuolelle, tarvitaan persoonapronominin genetiivimuoto. (Ks. esim. Penttilä 1963: 123–125.) Lauseen subjektiin (tai siihen verrattavaan lauseenjäseneen) viittaavaa omistusliitettä on nimitetty *refleksiiviseksi*, muuhun viittaavaa taas *ei-refleksiiviseksi* (termeistä ks. Lindén 1959: 300, Paunonen 1982: 187). Termi *ei-refleksiivinen* kattaa siis sekä lauseen ulkopuolelle (*Isänsä oli tuomari*) että rinnasteiseen subjektiin (*Elina ja miehensä tulivat*) viittaavat tapaukset.

Omistusliitteellä voidaan ensinnäkin viitata saman lauseen kieliopilliseen subjektiin, esim.:

1. Seppo on kertonut *kohtalostaan* avoimesti.

Viittauskohteena voi olla myös ns. looginen eli ajatussubjekti, joka on yleensä omistusta ilmaiseva adessiivimuoto tai yksipersonaiseen verbiin liittyvä genetiivi:

2. Kiinalla on *painolastinaan* omat *talousoingelmansa*.
3. Miehen täytyi olla *kainaloitaan* myöten vedessä.

Paitsi adessiiviin pelkkä omistusliite voi viitata myös eräisiin muihin paikallissijailmauksiin:

4. *Asiassa* on puolensa.
5. Taulussa on *maalaajansa* nimikirjoitus.
6. Tällekkin miehelle tuli keski-ään *kriisinsä*.

Kolmannen persoonan omistusliitteen viittaavuuden kannalta subjektin veroisia ovat passiivilauseen ja geneerisen lauseen objektit:

7. Kustaa Vaasan sodan aikana Haapalan neljännestä hävitettiin juuri *raja-asemansa* vuoksi.
8. Heti filosofian kandidaatiksi *valmistuttuaan* hänet nimitettiin leksikografiksi.
9. Kansaa tuli vaatia luopumaan *loitsuistaan*.

Possessiivisuffiksilla voidaan viitata myös vertailukonjunktion *kuin* edelle, esim.:

9. Hän ei ollut pohtinut kaikkia mielipiteitään yhtä valmiiksi kuin *vaimonsa*.
10. Hän vaikutti rauhalliselta ja itseensä luottavalta luonteelta, hyvin erilaiselta kuin *sisarensa*.

Eeva Lindén pohti vielä yli kolmekymmentä vuotta sitten ilmestyneessä artikkelissaan (1962: 225–226) tällaisen omistusliitekäytännön oikeutusta. Hänen mukaansa tätä viittaus-tyyppiä tavataan kansankielessä, joten se voitaisiin hyväksyä myös yleiskieleen. Terho Itkonen ei Kielioppaassaan (1982: 78) enää kyseenalaista tällaisten lauseiden korrektiut-

ta: oppaassa on esimerkki *Poika on jo pitempi kuin isänsä*, jonka rinnalla mainitaan persoonapronominin sisältävä vaihtoehto (t. *hänen isänsä*). — Sekä Lindénin että Itkosen esimerkeissä suffiksi liittyy subjektiin.

Mikäli virkkeessä on upote tai sitä vastaava rakenne, omistusliite viittaa tavallisesti rakenteen sisäiseen subjektiin, esim.:

11. Käskin pojan maksaa *laskunsa*.
12. Mies käski poikaa maksamaan *laskunsa*.

Lauseen 12 voisi tosin ymmärtää kahdella tavalla. Pragmaattiset tekijät ohjaavatkin usein tällaisten virkkeiden tulkintaa. Jos esimerkiksi upotteen subjekti on eloton ja hallitsevan lauseen subjekti inhimillinen, omistusliitteen katsotaan viittaavan matriisilauseen subjektiin:

13. Leipuri toivoi kakun pelastavan *maineensa*.

Kontekstista riippuu myös se, miten ymmärretään viittaussuhteet refleksiivipronominin sisältävissä rakenteissa, esim.:

14. Ukko pyysi akkaa nipistämään *itseään*.

(Ks. Leskinen 1969, Hakulinen ja Karlsson 1979: 366–367.)

Kun viittaus on ajatuksellisesti selvä, 3. persoonan omistusliite voi viitata subjektin sijasta lähempänä olevaan sanaan (esim. Penttilä 1963: 124, Itkonen 1982: 78, Ikola 1986: 75):

15. Hän pani kirjat alkuperäisille *paikoilleen*.
16. Lääkäri veti nivelen *sijoilleen*.

Edelliset esimerkit ovat lähellä sellaisia lauseita, joissa omistusliitteinen sana kuuluu kiinteästi yhteen objektin kanssa (ks. Lindén 1962: 223):

17. He näkivät professorin *työssään*.
18. Nieli miehen *miekkoinensa*.

Silloin kun lauseen subjekti on 1. tai 2. persoona, 3. persoonan omistusliitettä ei voi tulkita väärin:

19. Vein pojan *kotiinsa*.

ELINA JA MIEHENSÄ -TYYPPISET RAKENTEET NYKYKIRJAKIELESSÄ

Kielenhuoltajat ovat useaan otteeseen puuttuneet sellaiseen 3. persoonan omistusliitteen käyttöön, jossa liitteellä viitataan lauseen toiseen, samanarvoiseen jäseneseen. Erityisesti lehtien kuvateksteissä ja otsikoissa esiintyy *Elina ja miehensä* -tyyppistä rinnastusta, josta puuttuu persoonapronominin *hän* tai *he* genetiivimuoto (p.o. *Elina ja hänen miehen-*

sä). Useimmiten kyseessä on kaksisubjektinen lause, esim. *Rehbinderin Kaisu ja miehensä Lasse ovat puuhaihmissä* (Lehikoinen 1978: 14). Tällaista omistusliitteen käyttöä tapaa jatkuvasti. Tämän luvun esimerkit on poimittu vuosien 1996–1998 sanoma- ja aikakauslehdistä (lauseet 20–26, 29–30, 32–33), TV-ohjelmien tekstityksistä (lause 28) ja suomen kielen opiskelijoiden teksteistä (27, 31). Ensiksi esimerkkejä rinnasteiseen lauseenjäseneen viittaamisesta:

20. Luonnonvaraisenakin esiintyvä keltakurjenmiekka ja sirompi *sukulaisensa* siperiankurjenmiekka pitävät vesirajan kosteudesta.
21. Äsken oli pääministerin ja *avovaimonsa* puheenvuoro.
22. Koivisto kutsui Arvon ja *vaimonsa* linnan juhliin.
23. Ilkka Alanko ei toki täytä vielä neljääkymmentä, vaan *veljensä* Ismo.
24. Vaikka Janet Jacksonin suosio ei Suomessa ole niin vankka kuin *veljensä* Michaelin, on hän ehittänyt maailman popmarkkinoilla veljensä edelle.

Esimerkissä 24 *kuin*-konjunktion edelle viittaava suffiksi on genetiiviattribuutissa (vrt. lauseisiin 9–10, joissa suffiksi on subjektissa).

Viittaaminen samanarvoiseen lauseenjäseneen pelkällä omistusliitteellä ei ole ainoa tapaustyyppi, jossa kirjoittajien kielitaju horjuu; omistusliitteellä viitataan myös edelliseen lauseeseen:

25. Vuosia myöhemmin sama laivapoika on kapteenina ja mukana on *poikansa*.
26. Vanhempana poikana Eesau piti huolta, että *isänsä* piti hänestä enemmän.
27. Helmi Elisa on joutunut äitinsä varhaisen kuoleman takia ottamaan täyden vastuun nuoremmista veljistään, ja hänen välinsä *isänsä* kanssa ovat kireät.
28. Olisin nainut vaikka lääkärin tai juristin ja hoitanut vanhaa *äitiään*.
29. Presidentti on henkilökohtaisesti sanoutunut irvailun ymmärtäjäksi, mutta *kansliansa* väki ei vaikuta humoristeista kootulta.

Viittauksen kohde voi sijaita edellisessä virkkeessäkin tai vielä kauempana takanapäin, kuten seuraavissa poiminnoissa:

30. Postipankin kuluvan vuoden tuloksesta Lindblom odottaa enää vain lievästi miinusmerkkistä. Valtion pääomatukea *johtamansa* pankki ei enää tarvitse, sillä pankin vakavaraisuusaste alkaa olla jo lähellä 12 prosenttia.
31. Valmistuttuaan lääketieteen lisensiaatiksi keväällä 1821 Roos toimi ammatissaan Kajaanissa, Joensuussa sekä Raumalla. Itämurteiden alueella *viettämänsä* aika oli noin 19 vuotta.
32. Aamulla oli Kukkosen emäntä mennyt heinäan tuonne Ruokosuon niityil-

le, mutta lähtenyt kesken päivän pois. Illalla oli *miehensä* löytänyt hänet lapsen kanssa tästä rannalta.

33. Sitten taiteilija [Jope Ruonansuu] matkii ravintolavaunua, Terhi-perämoottoria ja löytäjänsä M. A. Nummista. [Välissä yksi virke.] *Esikuvansa* Jaakko Tepon laulut ovat perusohjelmistoa, koska »Jaska on ansainnut sen».

Laila Lehikoinen (1978: 14) ja Esko Koivusalo (1984) ovat huomauttaneet Kielikellon palstoilla, että kansankielessä 3. persoonan omistusliitettä käytetään näin. Koivusalo viittaa Eeva Lindénin artikkeliin, jossa on tarkasteltu murteissa esiintyvää omistusliitteiden käyttöä. Lindén luetteleekin runsaasti kielennäytekokoelmista ja vanhoista murretutkimuksista poimimiaan esimerkkejä (1959: 302–303). Hän siteeraa Etelä-Hämeen murteita tutkinutta Artturi Kannistoa, jonka mukaan *Miäs itki, kun hevosesens viätiin* -tyyppinen viittaus on tuolla alueella sivulauseessa jokseenkin säännöllistä. Lindén päättelee, että se lieinee yleistä muuallakin. (Mts. 303.) — Mutta millainen kansankielen tausta ei-refleksiivisellä 3. persoonan omistusliitteen käytöllä todellisuudessa on?

EI-REFLEKSIIVINEN 3. PERSOONAN OMISTUSLIITE KANSANKIELESSÄ

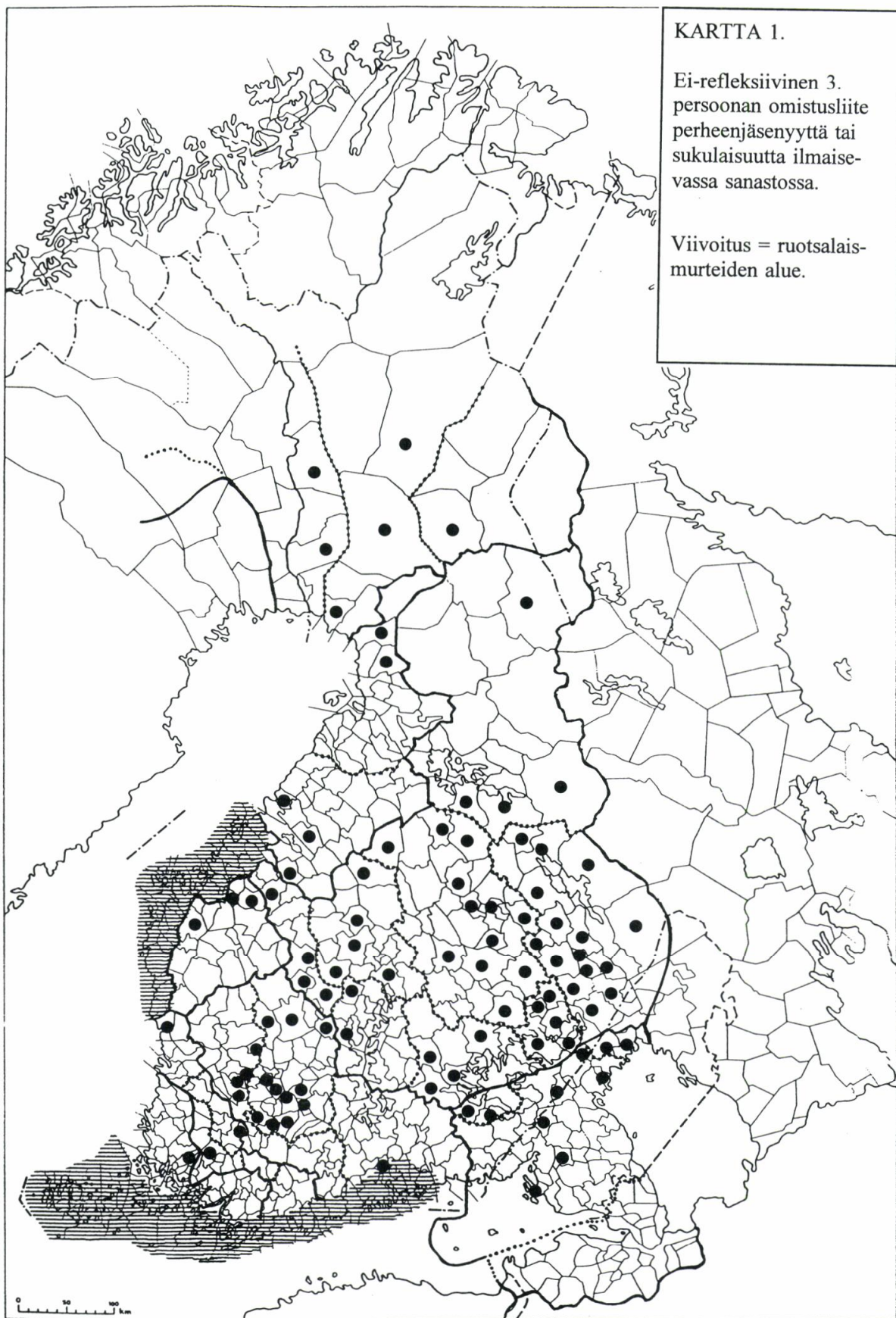
Olen selvittänyt yleiskielestä poikkeavan pronominitoman 3. persoonan omistusliitteen levikkiä suomen murteissa erilaisten aineistojen avulla. Lähtökohtani on ollut samantapainen kuin Silva Kiurulla hänen tutkiessaan murteista lähinnä 1. persoonan omistusliitettä (1996). Olen ensiksi käynyt kokonaan läpi kaikki löytämäni laajahkot kielennäytekokoelmat, muun muassa Kotiseudun murrekirjoja -sarjan (13 teosta) ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Suomen kielen näytteitä -sarjan (47 osaa). Lisäksi aineistossani on Lauseopin arkiston murrekorpus ja Muoto-opin arkiston kokoelmat, Suomen murteiden sanakirjan esimerkkejä, Joensuun yliopiston suomen kielen laitokseen arkistoituja litterointeja savolaismurteista sekä omat muistiinpanoni ja litterointini savolaisalueen itä- ja eteläosien murteista 1980- ja 1990-luvuilta. Vanhoista murretutkimuksista mukana ovat lauseopilliset tutkimukset (Kannisto 1902, Latvala 1895 ja 1899, Setälä 1883 ja Sirelius 1894).

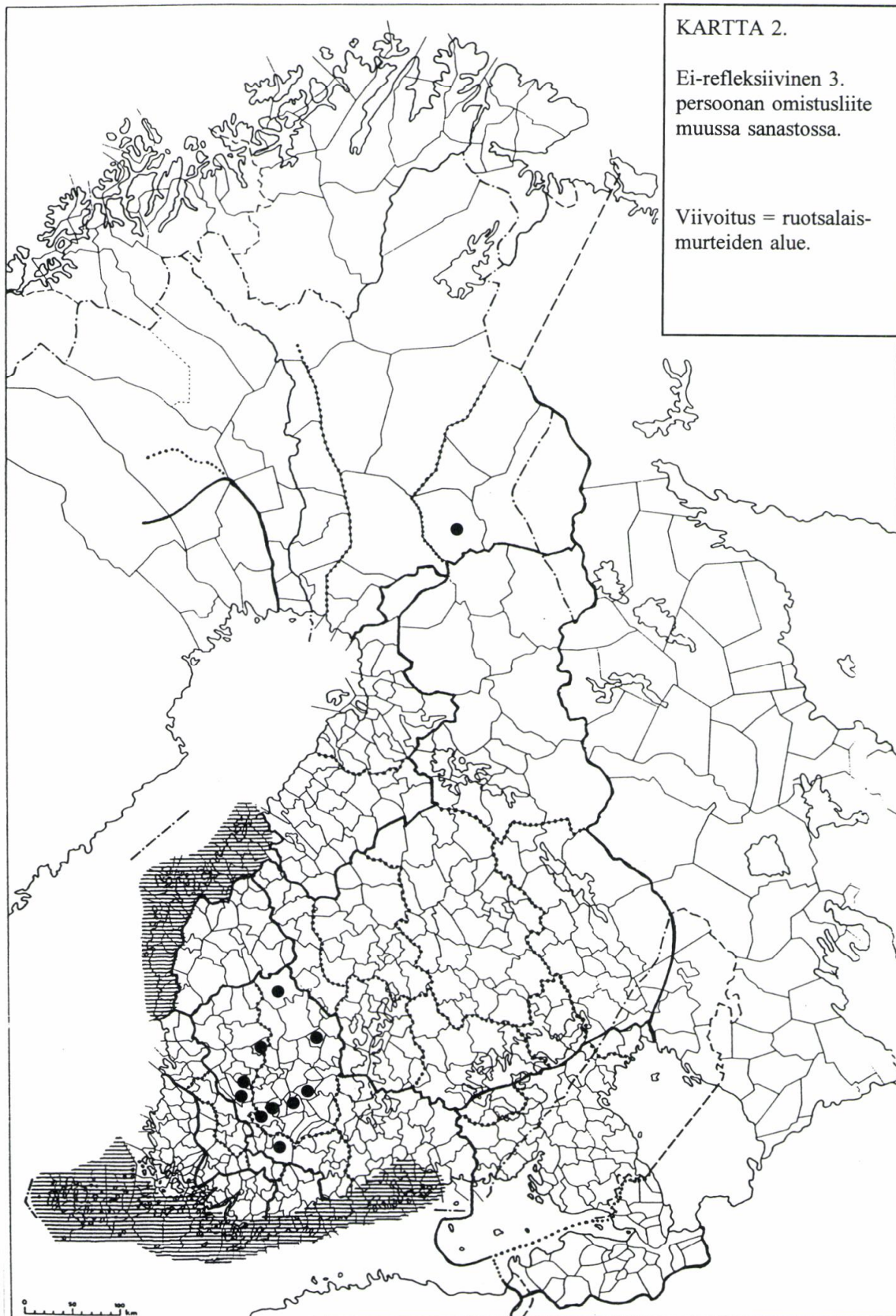
Erilaisten aineistojen käytöstä on ollut etua. Litteroiduista murrenäytteistä ja LA:n murrekorpuksista on voinut hyvin nähdä edeltävän kontekstin. MA:n aineisto on puolestaan ollut korvaamaton levikin selville saamisessa; muoto-opin kokoelmathan sisältävät poimintoja useammanlaisista puhetilanteista kuin nauhoitetut haastattelut.

SANASTOLLISET LEVIKKIEROT

Tutkimusaineistosta paljastui, että varsin laajalti on käytössä sellainen viittaustyyppi, jossa ei-refleksiivinen 3. persoonan omistusliite on perheenjäsenyyttä tai sukulaisuutta ilmaisevassa sanassa, ts. *isäsäs sano sille; mutta sillon tuli poikansa*. Tällainen käyttö on tyyppillistä erityisesti savolais- ja hämäläismurteissa, mutta myös paikoin pohjalaismurteissa; Peräpohjolasta on esimerkkejä useista pitäjistä. Kaakkoismurteillekaan tämä tyyppi ei ole vieras. Sen sijaan lounaismurteista ei juuri ole esiintymiä. (Kartta 1 s. 534.)

Perheenjäsenyyttä tai sukulaisuutta ilmaisevaan sanastoon kuuluvat seuraavat termit: *isä(vainaa)*, *pappa* 'isä', *äiti*, *mamma* 'äiti', *emä* 'emo', *vanhemmat*; *ukki* 'isoisä'; *poika*, *tyttö*, *tytär(puoli)*, *veli*, *sisko*, *sisar*, *lapsi*; *kotijoukko*, *väki* 'kotiväki'; *mies*, *ukko* 'aviomies', *vaimo*, *rouva* ja *akka*, *emäntä*, *eukko*, *muija* 'vaimo'; *morsian*, *täti*, *setä* sekä *eno*. Yleisin itsenäisen 3. persoonan omistusliitteen sisältävä sukulaisuustermi on *isä* (runsas kolmasosa tapauksista), *äiti* on toiseksi tavallisin.

Muussa sanastossa (esim. *ihonsa syhy*, *takka paino selläässänsä*) ei-refleksiivinen 3. persoonan omistusliite voi esiintyä vain varsin suppealla alueella keskeisissä hämäläismurteissa, lähinnä perihämäläis- ja yläsatakuntalaismurteissa. (Kartta 2 s. 535.) Kemijärven esimerkki on yksinäistapaus.

Vaikka tutkimusaineisto on melkoisen laaja, tutkittavia omistusliitetapauksia siinä on vain 261. Kaikkialla niissäkin murteissa, joissa pronominitoman omistusliitteen käyttö on suosittua, tavataan rinnalla yleiskielen mukaista *hänen t. heidän isänsä sanoi* -tyyppejä. Henkilöön viitataan joskus myös demonstratiivipronominilla (*sen veli*).

LAUSEENJÄSENTEN JAKAUMA

Valtaosassa tapauksia (83 %:ssa) 3. persoonan ei-refleksiivinen omistusliite on subjektissa. Joukossa on jokunen partitiivisubjektikin (lause 37). Esimerkkejä²:

34. Mutta stej jälkeempäin Niiles sano että veti niil lujaa että hän aatteli että lähteekö *sormensap* poikki ku... (Viljakkala; Virtaranta 1983: 195.)
35. – – se toimitti vaan se Kalle että *isänsät* teki sen siellä Lintupurolla – –. (Lappajärvi; SKN 7 s. 54.)
36. Tottahan ne on sanonna *kotijoukkosaj* jotta töhkerö. (Pielisjärvi; MA.)
37. [Kun poika kuoli] *tätölöetää*' oli siellä ja, *enojjaan* ja [hautajaisissa], ee kun *setijään*. (Nurmes; MA.)

Subjektin määritteisä, genetiiviattribuutissa, tapauksista on 3 %:

38. – – sillan hän pani vähä vaatteita päällensä ja suurep pälsyt selkäänsä ja – – ja katteli siälä ku se *veljensä* talo palo. (Karkku; Virtaranta 1986: 146.)
39. Näki, että siellä ol kaks *sisare(n)sa* päätä. (Keuruu; Setälä 1883: 94.)
40. *Isäsäs* sisko ol sitä hoitamassa. (Rääkkylä; omp.)

Adverbiaaliesiintymät muodostavat subjektin jälkeen seuraavaksi suurimman tapausryhmän: niiden osuus on 8 %. Varsinaisiin adverbiaalitapauksiin olen lukenut vain adverbiaalilausekkeen pääjäsenet. Näihin kuuluu muun muassa Kemijärven yksittäinen esimerkki muussa kuin sukulaisuussanastossa ilmenevästä itsenäisestä 3. persoonan omistusliitteestä.

41. Mutta kyllä se kehu siä kerran ku hän meni mettään hevosen kans ni, susi juaksi *peräsänsän* niinkun koirra! (Karkku; Virtaranta 1986: 47.)

² Esimerkkien transkriptiota olen yhdenmukaistanut ja karkeistanut.

42. Hän lähti kohta ja meni lääkäriin ja sano lääkäriä että, antakaa hället semmonen aine että kärmek kualee *sisällänsäj* ja lääkäri sano ette hän oikeen anna – –. (Karkku; Virtaranta 1986: 186–187.)
43. *Eellään* kulkee pikku tyttö, hiukset hassotti. (Kemijärvi; MA.)
44. Ei sillä juuri nuottikorvaa ole, vaikka *isäläns* on ollu hyä. (Kolari; MA.)
45. Ja kun kaks ol' pientä vielä niin, *isäsäp* pit toesta ottoo' 'aena ja minä toesta että sae hartijoehen taputellak ku se hinkuyskä niin tiukkaan otti aena. (Muruvesi; JoY 288.)

Adverbiaalin määritteessäkin itsenäinen omistusliite on mahdollinen. Määritteet ovat genetiivimuotoisia. Näitä tapauksia on 2 %:

46. Siinä *kototalonsa* viäressä om mökki. (Juupajoki; MA.)
47. – – isäntä sano että: kattos vähä ton *hevosensap* perrään. (Karkku; Virtaranta 1986: 121.)
48. Se sano, että kyllä se [hevonen] *isävainoa(n)sa* aikana anto hop(p)eata. (Multia; Setälä 1883: 94.)

Predikatiiviesimerkkejä aineistossa on samoin vain 2 %:

49. Kumpika se ny oli, oliko se *äitensäv* vaiv *veljensä*k kun kuali. (Kalvola; MA.)
50. – – »mistäs Lalli lakin sai, paha miäs hyväm miähel lakin», sano se laps, vaikka se oli *isänsäs* se Lalli. (Karkku; Virtaranta 1950: 411.)
51. Se ol' oma *poikasaj* ja oma poikasah hukku. (Kitee; MA.)

Objektissa ei-refleksiivinen 3. persoonan omistusliite esiintyy 2 prosentissa kaikista tapauksista, esim.:

52. Sen se puhu totta, että tuuli vei *kelkkans* ja vielä vastatuulee(n). (Urjala-Tammela; Kannisto 1902: 165.)
53. Viikom päästä synty ku' '*isäsäh* hauvvattiin. (Polvijärvi; MA.)

Huomionarvoista on se, että hämäläismurteissa, joissa omistusliitteen käyttö on sanastollisesti laajempaa kuin muualla, se on myös syntaktisesti monipuolisempaa: suffiksi voi liittyä useampiin lauseenjäseniin. Niissäkin tapauksissa, joissa se liittyy sukulaisuus-termiin, muita kuin subjektiesimerkkejä on juuri länsimurteiden puolelta.

VIITTAUSKOHDDE JA LAUSEASEMA

Ei-refleksiivinen 3. persoonan possessiivisuffiksi viittaa lähes aina henkilöön. Aineistossani on tästä vain kaksi poikkeusta. Toisessa niistä omistusliitteisellä muodolla tarkoitetaan kananpoikien emoa, joten esimerkki voidaan rinnastaa muihin perheenjäsenyyttä ilmaiseviin tapauksiin:

54. Ehä niitä [kananpoikia] kututtu. *Emäsehä* niitä hois. (Savitaipale; MA.)

Toisessa esimerkissä puhutaan veneestä:

55. O-oli se nys semmonen — ei tainnuj juuri *mittans* ollan noim pitkä kun tossa toi Pitkällahrer ruuhi oli tualla, mutt oli levveempi. (Pälkäne; Virtaranta 1950: 200.)

Lause on perihämäläismurteiden alueelta ja osoittaa, että niissä itsenäisen omistusliitteen käyttö on laajentunut myös viittauskohteen osalta. Hämäläisessä omistusliitejärjestelmässä 3. persoonan ei-refleksiivinen viittaaminen on siis ehdoiltaan yleistynyt kaikkiaan kolmella tavalla: sanastollisesti (sukulaisuustermeistä muuhunkin sanastoon), lauseenjäsenissä (subjektista muihin lauseenjäseniin) ja lisäksi vielä viittauskohteeltaan (henkilötarkoitteisesta kohteesta muuhun).

Lindén huomauttaa (1959: 303), että vaikka itsenäinen omistusliite on ilmeisen yleinen, kuitenkin epäsuorassa esityksessä käytetään persoonapronominin genetiiviä. Aineistoni valossa tämä päätelmä ei pidä paikkaansa. Pelkkä omistusliite on mahdollinen sekä pää- että sivulauseessa, myös epäsuorassa esityksessä. *Oratio obliqua* -tapauksia on kymmenittäin, niin itä- kuin länsimurteistakin, mutta eniten juuri hämäläismurteiden alueelta, esim.:

56. Ja sittek ku täälä oli se tätini emäntänä ni noin, sano että *äitensäkki* oli siinä laulalla. (Viljakkala; Virtaranta 1983: 37.)
57. Sano että mutta kun oli *isävainaansakkin* oli niitem pirujej joukosa keran sano. (Tyrvää; Virtaranta 1976: 26.)
58. No sano että *isänsäk* kaato siitä suuret ja piänep puut kaikki —. (Karkku; Virtaranta 1986: 110.)

Lindén itsekin mainitsee (mp.) Kanniston tutkimuksesta poimimansa (Kylmäkosken murteen) esimerkin *Kaisa sano että lehmäns ontuu niin*.

Omistusliitteellä voidaan viitata anaforisesti useankin lauseen yli. Seuraavassa *äitinsä*-muodolla viitataan *eukkoon* ('vaimo'), ja väliin jää kaikkiaan neljä lausetta, joista yksi on erillinen virke:

60. Niim minnääk kävin, eokol luona kun sillon kun alotettiin niin, aetassa olin ensmäesen kerra. Ja sieltä piti jo oamusella selevitä. Sillon, sattu vielä jotta se oli lapssaonassa se *äetisäs* sillon. (Juuka; Forsberg 1988: 69.)

Esimerkissä 61 taas *isäsä*-muodon viittauskohteena on *isä*, joka sijaitsee viiden lauseen päässä edellä:

61. Ja elähän huoli' 'ollas se, isä kul lähti niin, kun huonot oli pyssyt — kaksi kyllöli pyssyä olemassa niillä — mutta ne oli niitä räikkie niistä suuta-, suustalatattavie. Ja se tietennih hevosella ajjaessa se meni lunta täöteen se toenem piippu siitä, ei se muuten halennu' 'oesi. Ja, se *isäsä*' otti tuuram matkaan, ja terotti sen tuuraj jolla jäätä jystetään. (Kuusamo; Korttesalmi 1964: 51.)

Kun puhujalle itselleen viittaussuhde on selvä, hän luottaa myös kuulijan muistiin; genetiiviattribuuttia ei tarvita (*eukon äiti ~ hänen äitinsä, isän isä ~ hänen isänsä*).

Kansankielen aineiston perusteella on siis aivan ymmärrettävää, että kirjakielisissä teksteissä esiintyy väliin 3. persoonan omistusliitettä ilman genetiivimuotoista persoonapronominia. Se että sitä yleiskielen vastaisesti käytetään useimmiten juuri sukulaisuus-sanastossa (*mukana on poikansa*), selittyy ilmiön lähes koko Suomen kattavasta kansankielisestä levikistä. Murteissa myös 1. ja 2. persoonan omistusliitettä käytetään perheenjäsenistä puhuttaessa ilman pronominia (Lindén 1959: 304, Nuolijärvi 1986: 161–162; vrt. Kiuru 1996: 88, 91). Kirjakielen poiminnoista lauseet 25–29 ja 32–33 ovat saaneet suoraan mallinsa murteista, joissa omistusliitteellä viitataan edelliseen lauseeseen tai virkkeeseen, joskus useankin lauseen yli. Sen sijaan *Elina ja miehensä* -tyyppinen rinnastus on murteissa harvinainen. Jo Koivusalo on huomauttanut (1984), että kuvatekstien ja otsikoiden rinnastustapaukset eivät ole kansankielen rakennetyyppejä. Murreaineistossani on vain yksi rinnastusesimerkki:

62. [Asia] jota ei tietäny' äiti, eikä poika, eikä ystävänsä [nim. pojan ystävä].
(Virrat; Setälä 1883: 94.)

Omistusliitteellisyys johtuu lehtikielen rinnastuksissa pyrkimyksestä ilmaisun lyhyteen. Kielenhuoltajat ovat perustelleet rakenteen virheellisyyttä sillä, että pronominin pois jättäminen voi aiheuttaa väärinkäsityksiä (Lehikoinen 1978: 15, Koivusalo 1984). Tällaisia tilanteita voikin tulla vastaan (ks. lausetta 22). Kansankielen aineistossa väärän tulkinnan mahdollisuus ei kuitenkaan ole kovin yleinen. Määräkontekstissa tai irrallisissa lauseissa seuraavien esimerkkien omistusliitteelliset subjektit voitaisiin kyllä ymmärtää genetiiviattribuuteiksikin, mutta puhetilanteessa viittaus lienee selvä:

63. Ko_ui olt *isäse* kotona. (Sortavala; MA.)
64. Se joutu siinä häpejään. *Emäntäsäk* kahvea keitteli – –. (Kuhmo; Räisänen 1993: 223.)

Seuraavissa taas puhuja pystyy ympäröivää maailmaa koskevan tietonsa varassa päättämään, miten omistusliitteen viittaavuus on tulkittava. Tämäntapaisia esimerkkejä aineistosta voi löytää enemmänkin (mm. lauseiden 41 ja 42 *susi juaksi peräsänsä, kärmek kua-lee sisällänsä* adverbialit):

65. Akka sano: kuolemakin kävi tässä ja *miehe(n)sä* tappo. (Multia; Setälä 1883: 94.)
66. Suren täyty viäräp poika sinnem missä *isänsäkin* oli. (Lempäälä; Kannisto 1902: 165.)
67. Ei plikat muuta kum puhalsi, ja raulap putos ittep *päältänsäj* ja Hermaninim päältä. (Urjala; Kannisto 1902: 165.)

Kirjakielisissä teksteissä silloin tällöin esiintyvä lauseiden 30 ja 31 mukainen omistusliitteinen agentti (*johtamansa pankki, viettämänsä aika*) sen sijaan puuttuu murreaineistosta tyystin.

EI-REFLEKSIIVINEN 3. PERSOONAN OMISTUSLIITE 1800-LUVUN KIRJAKIELESSÄ

Vaikka jo 1500-luvun kirjasuomesta voi löytää nykykielen mukaisia omistusliiterakenteita, vielä 1800-luvullakaan possessiivisuffiksin käyttö ei ollut vakiintunutta. Uskonnollisesta kielestä olivat periytyneet esimerkiksi refleksiivisyyttä ilmaisevat omistusliitteiset persoonapronominit:

68. Jesuksen nimeen pitää kaikki polvet *heitänsä* kumartaman, jotka taivaassa ja maan päällä ja maan alla ovat. (Renqvist 1854: 58.)

Myöhemmin näitä rakenteita on korvattu *itse*-pronominilla ja refleksiiviverbeillä. (Häkkinen 1994: 372, 374.) 1800-luvulla suffiksi saatettiin liittää myös sellaisen nominilausekkeen pääjäseneen, jota määrittävät substantiivin genetiivimuoto ja adjektiivi *oma*:

69. -- niin että Lutheruksen oma *ennustuksensa* tuli toteen, kuin hän ennusti --. (Renqvist 1854: 89.)

1800-luvun kirjakielen aineistoni koostuu eri vuosikymmenten teksteistä. Suurin osa niistä sisältyy Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen 1800-luvun kirjasuomen hankkeen korpukseen; osa näistä tekstinäytteistä on siirretty atk-muotoon Joensuun yliopiston suomen kielen laitoksessa.

Osassa tekstinäytteitä nykynormien vastaisia 3. persoonan omistusliitetapauksia ei esiinny lainkaan (Asetus 1805, Gottlund 1832, Granlund 1849, Ingman 1849, Kilpinen 1847, Meurman 1878, Sandberg 1891). Näyttääkin siltä, että ei-refleksiivisen 3. persoonan omistusliitteen käyttö on ollut kirjoittajakohtaista. August Ahlqvist tarttui aikalaistensa kirjallisia tuotteita arvostellessaan muun muassa juuri suffiksivirheisiin, joiden perusteella hän erotteli aloittelevat tai muuten heikot kirjoittajat hyvistä. Tämä kritiikki kohdistui etenkin Aleksis Kiven kieleen. (Kohtamäki 1956: 148–150.) Ahlqvistin huomautuksia harhaanjohtavasta suffiksin käytöstä tapaa muun muassa Kielettäressä (2/1872: 15–16; 3/1872: 63).

Aleksis Kiven tuotannossa, esimerkiksi Seitsemässä veljeksessä, itsenäiset ei-refleksiiviset 3. persoonan omistusliitteet vaihtelevat persoonapronominin genetiivi + possessiivisuffiksi -rakenteiden rinnalla. Itsenäistä suffiksia Kivi käyttää kuitenkin harvemmin kuin pronominirakennetta. Muutama esimerkki:

70. Meni nyt päivä, meni vielä toinen, mutta karkureita ei kuulunut; ja tämä heidän viipymisensä saattoi äitin lopulta kovin levottomaksi; ja *vihansa* muuttui pian murheeksi ja säälin kyyneleiksi. (Kivi 1984 [1870]: 9.)
71. Mennään siis likalta kysymään, tahtoisiko *mielensä* taipua ja *sydämmensä* syttyä. (Kivi 1984 [1870]: 29.)

Tällaiset omistusmuodot pohjautunevat suoraan Kiven etelähämäläiseen kotimurteeseen.³

³ Etelähämäläismurteiden omistusmuotojärjestelmä on kuitenkin Kiven ajoista jo muuttunut. Ei-refleksiivisestä 3. persoonan suffiksista ei ole yhtään esimerkkiä Nurmijärven murrekirjassa (Itkonen 1989), ja tapaukset puuttuvat myös Nurmijärven murteen muoto-opin kokoelmasta sekä Suomen murteiden sanakirjan Nurmijärven esimerkkiaineistosta.

Ahlqvistin kielitaju ei ole näitä muotoja hyväksynyt sen vuoksi, että hänellä itsellään oli savolaistausta. Ahlqvist oli syntynyt Kuopiossa, missä hän kävi kouluakin, ja varhaislapsuutensa hän vietti Maaningalla. (Kohtamäki 1956: 22–25.) Ahlqvistin omissa suorasanaisissa teksteissä tällaisia muotoja ei tapaa. Vaikka hän ei hyväksynyt ei-refleksiivisen omistusliitteen käyttöä edes runokielessä (Kohtamäki mts. 149–150), hänen mordvalaisten arvoitusten ja laulujen suomennoksissaan on kuitenkin seuraavanlaisia muotoja:

72. Itse alastoin, paita *sisällänsä*? Kynttilä. (Suomi 1857: 8.)
73. Kolme peltoa on A:n isällä hyyrättyä maata, kolme peltoa kylvettyä eloa, kolmella pellolla kolme karjaa *elämiänsä*, kolmenkymmenin *työmiehiänsä*. (Suomi 1857: 11.)

Useimmat laulujen suomennoksissa esiintyvistä itsenäisen omistusliitteen sisältävistä muodoista ovat tosin sukulaisuutta ilmaisevissa sanoissa (esim. Suomi 1857: 11: *Keskimäinen sisarensa Tanjalta kysyy* jne.).

Kirjoittajien murre-erot selittänevätkin paljolti viime vuosisadan tekstien suffiksikäytänteitä. Elias Lönnrot, jonka kotikieli 12-vuotiaaksi asti oli länsiusmaalainen Sannan murre (ks. Anttila 1931: 35, 47–48), viljeli paljon seuraavanlaisia muotoja:

74. *Poikansa* minutse ilmoittaa, saarnatakseni häntä pakanoissa, niin en en sinkään lihaa ja verta kuunnellut. (Valitut teokset s. 190.)
75. Läksin sitte kolmen vuoden päästä Jerusalemiin Pietaria kuulemaan, ja viivyin viisitoista päivää *tykönänsä*. (Valitut teokset s. 191.)
76. Jos ken tahtoo perintömaansa toiseen maahan maalla vaihettaa, niin olkoon hänellä lupa siihen ja olkoon vaihettamalla saatu *maansa* sen sijasta perintömaana. (Suomi 1857: 51.)

Sanan Saattaja Viipurista -lehdessä omistusliitteen käyttö vaihtelee ilmeisesti toimittajan mukaan: joukossa on useita peräkkäisiä numeroita, joissa omistusliitteet esiintyvät nykykielen tapaan (esim. numerot 25–35/1841), mutta eräistä numeroista voi löytää ei-refleksiivisiä liitteitä yhdestä viiteen tapausta numeroa kohden. Lehden puuhamiehenä toimi Viipurin kappalaisen Kustaa Vilho Vireniuksen ohella hämäläissyntyinen Jaakko Juteini. Juteini oli syntyisin Hattulasta ja kävi koulua aluksi Hämeenlinnassa, myöhemmin Turussa. (Häkkinen 1994: 152, 526; KE III s. 47.)

Vuoden 1847 Suomettaressakin ei-refleksiivistä omistusliitettä esiintyy, vaikkakaan ei joka numerossa. Suomettaren perustajia ja toimittajia olivat August Ahlqvist, Daniel Europaeus, Paavo Tikkanen ja Antero Warelius. Europaeus ja Tikkanen olivat itäsuomalaisia (Europaeus syntyi Savitaipaleelta, Tikkanen Ilomantsista), mutta Warelius edusti taustaltaan yläsatakuntalaisia hämäläismurteita (syntynyt Tyrväässä). (Häkkinen 1994: 153, 523, 535.) Esimerkiksi 1. numerossa on seuraavanlaisia muotoja:

77. Jos *sanansa*’ joskus äkkinäisesti’ kävisivät tylymäisestikkin – –. (S. 2.)
78. – – jos häneltä olisivat kadonneet kaikki muistot ja tiedot entisemmästä *elämänsä* juoksusta – –. (S. 2.)

Koska samaisesta numerosta on poimittavissa myös muita hämäläisyyksiä, kuten *Jos häntä*

kuullella viittitte (s. 2), voi olettaa, että tekstit ovat lähtöisin tyrvääläissyntyisen Wareliuksen kynästä.

K. Dahlbergin 1863 suomentamassa Hisingerin Sieni-kirjassa (Dahlberg 1863) on toistakymmentä ei-refleksiivistä 3. persoonan omistusliitemuotoa. Kirjan repliikeissä on hämäläisiä piirteitä, jotka paljastavat kirjoittajan tunteneen hyvin tämän kielimuodon.

Jaakko Oskar Forsmanin tekstissä (1860) ei-refleksiiviset 3. persoonan omistusliitteet ovat yleisiä mutta eivät kuitenkaan yksinomaisia. Tietoja maailman kansoista -teoksesta voi löytää viitisenkymmentä *tuntomerkkinsä ovat, laivansa kulkivat* -tyyppistä rakennetta. Forsmaninkin juuret olivat Länsi-Suomessa. Hän oli syntynyt Vähässäkyrössä ja asunut lapsuudessaan Vaasassa, mutta kuusivuotiaana tuli muutto Hämeenkyröön, jonne perheen isä siirtyi kirkkoherraksi. Koulua Forsman kävi Porissa ja sittemmin Vaasassa. (KE II s. 125–126.)

Suomi-kirjan vuoden 1860 osassa on Th. Tallqvistin ja A. Törneroosin (Antti Tuokon) kirjoittama kertomus Inkeriin suuntautuneesta runonkeruumatkasta. Kolmannen persoonan ei-refleksiivisiä suffiksitaupauksia on lähes joka sivulla. Törneroos oli syntynyt Iitissä ja käynyt koulua Heinolassa ja Porvoossa (KE V s. 494). Hänen murrepohjansa oli siis kaakkoishämäläinen.

David Skogmanilta on Suomi-kirjan osassa II:2 (1864) »Kertomus matkoiltani Satakunnassa muisto-juttuja keräilemässä». Skogman oli hämäläinen (syntynyt Mouhijärvellä; KE V s. 140), joten sellaiset omistusliitetapaukset kuin *Paras juttunsa oli – –, Jätteilänsä on melkein koko Satakunnassa* (Suomi II:2: 156–157, 158) käyvät tätä taustaa vasten hyvin ymmärrettäviksi.

Samuel Roosin aisopolaisten satujen suomennoksessa (Suomi 1860) esiintyy muutamia pronominittomia 3. persoonan suffikseja (esim. s. 53 *emä perässänsä juoksi*, s. 94 *aineen vähyys esti mielen lentonsa*). Roos oli lounaissuomalainen (syntynyt Eurajoella), mutta toimi 1820- ja 1830-luvulla lääkärinä Itä-Suomessa, mm. Kajaanissa (KE IV s. 514).

Myös C. G. Borgin suomennoksessa »Kertomus Suomenmaan Metsistä» (1859) on itsenäisiä possessiivisuffikseja. Borg oli syntynyt Vihannissa ja kävi koulua Oulussa, Turussa ja Helsingissä, missä toimi vakinaisesti 1840-luvun alkupuolelta lähtien (KE I s. 306).

Sen sijaan Ilomantsissa syntyneen ja Itä-Suomessa kymmeniä vuosia asuneen Henrik Renqvistin (KE IV s. 479–480) tuotannossa ei-refleksiiviset 3. persoonan omistusliitteet ovat aivan satunnaisia. Samoin Reinhold von Beckerin toimittamien Turun Viikko-Sanomien vuoden 1820 vuosikerrasta löytyi vain kaksi tällaista muotoa, ja niistäkin toinen on virsirunossa. Becker oli lähtöisin sydänsavolaisalueelta Kangasniemeltä (KE I s. 194), mikä selittää asian. Itäsuomalaisena Becker oli kiinnittänyt huomiota omistusliitteiden vaihteleviin viittaussuhteisiin kirjakielellä ja alkoi hahmotella niitä varten sääntöjä. Hänen mukaansa persoonapronominin genetiivimuoto oli tarpeeton tai valinnainen, jos viittaussuhde oli selvä. Pronominia ei kuitenkaan voinut jättää pois sellaisissa tapauksissa, joissa oli väärinkäsityksen mahdollisuus (*Herrat antoivat hänellen [hänen] hevoisensa*). Becker edusti monien aikalaistensa kanssa sitä näkökantaa, että omistusliite oli persoonan ensisijainen ilmaisukeino, ja siten pelkkien suffiksien käyttö onkin ollut 1800-luvun kirjakielelle tyypillistä. (Häkkinen 1994: 375–377.)

Viime vuosisadalla omistusliitteiden käyttöä on ohjaillut paitsi kirjoittajien intuitio myös aiemman kirjakielen ja aikalaisten tekstien malli. Ahlqvistin ja Beckerin kannanotot toivat länsimurteisiin pohjautuviin suffiksikäytänteisiin itäsuomalaisuutta, joka 1900-

luvun puolella vakiinnuttikin asemansa. Runokielessä, kuten virsirunoudessa, vanhemman kirjakielen mukaisia rakenteita on säilynyt nykypäivään asti (esim. *Kaikki loppuu aikanaan, / armonsa ei milloinkaan*).

PÄÄTELMIÄ

Setälän Suomen kielen lauseopin muutetuissa painoksissa oli 3. persoonan omistusliitteestä muun muassa esimerkit *Akka lähti pois, kun miehensä tuli kotiin* ja *Ei hän taida. Mutta isänsä kyllä taitaa* (esim. 1919: 75). Sadeniemen tarkistamasta painoksesta esimerkit puuttuvat (Setälä 1952: 87–88). Eeva Lindénin mukaan syynä pronominittoman rakenteen poistamiseen olisi ollut ruotsin kielen vaikutus, ruotsissahan ei *sin*-pronominia voi käyttää niissä tapauksissa, joissa viitataan edelliseen lauseeseen. Kun siis ruotsiksi sanotaan: *Han trodde att hans son hade kommit hem*, lauseen suora käänkösvastine on *Hän luuli, että hänen poikansa oli tullut kotiin*. (Lindén 1959: 306–307.) Ilmeisesti taustalla on kuitenkin ollut myös se tosiseikka, että itsenäisellä 3. persoonan omistusliitteellä on ollut laajempi sanastollinen ja syntaktinen distribuutio vain suhteellisen suppealla hämäläismurteisella alueella. Setälän esimerkeissä kuvastuvat Koillis-Satakunnan hämäläismurteet. Vaikka muualla Suomessa vielä hyväksyttäisiinkin sukulaisuutta ilmaisevat *miehensä tuli, isänsä taitaa* -rakenteet, muuhun sanastoon ulottuva pelkän omistusliitteen käyttö tuntuisi varmasti vieraalta. Koko rakenteen poistaminen lauseopista onkin ollut tavallaan myönnytys itämurteille; tällaisen säännön rajoittaminen vain osaan sanastoa olisi käytännössä vaikeaa ja aiheuttaisi epäilemättä sekaannusta.

Vaikka sukulaisuustermistöön liittyvä itsenäinen 3. persoonan omistusliite on kansankielessä laaja-alainen ja omien havaintojeni mukaan esimerkiksi sydän- ja itäsavolaisissa murteissa erittäin elinvoimainen piirre, se ei kuitenkaan ole osoittautunut ekspansiiviseksi helsinkiläispuhekielessä. Paunosen tutkimusaineistossa, johon kuuluu 96 haastattelua 1970-luvulta ja 45 haastattelua 1990-luvulta, yksikön 3. persoonan omistusmuotoja on yhteensä 670 ja monikon 3. persoonan muotoja 422. Aineistosta löytyy kuitenkin vain yksi *vaimonsas sano* -tapaus vuonna 1905 syntyneen naisen kielennäytteestä. (Paunonen 1995: 503–504, 516.) Ilmiön laaja-alaisuuskaan ei siis välttämättä ole takeena kielimuodosta toiseen leviämislle ja produktiivistumiselle; ilmeisesti piirteellä on kaikesta huolimatta maaseudun murteiden leima.

Nykyisessä kirjakielessä tavattavat *mukana on poikansa* ja *Elina ja miehensä* -tyyppiset horjahtelut kertovat melko yleissuomalaisesta sukulaisuutta ilmaisevaan sanastoon liittyvästä omistusliitekäytännöstä. *Elina ja miehensä* -rinnastustyyppi on ymmärrettävä laajentumaksi niistä kansankielen tapauksista, joissa suffiksillisella sukulaisuustermillä on viitattu edelliseen lauseeseen. Kyseessä on uudennos, jolle ilmeisesti tiiviyyteen pyrkivässä lehtikielessä on ollut tarvetta. Pronominin *pois* jättäminen yhdenmukaistaa eri persooniin viittaamista (*minä ja mieheni, sinä ja miehesi, hän ja miehensä*) — silläkin uhalla, että joskus väärinkäsityksen vaara on olemassa (esim. *Valokuvaajamme näki Korpilammella viestintäneuvos Matti Mainion ja vaimonsa Maijan*; Koivusalo 1984). Rinnastusrakenne on koettu muodikkaaksi, eivätkä kielenhuoltajien ohjeet ole siihen tehonneet. Ehkä rakenteen suosio perustuukin juuri siihen, että se ei tarkasti noudattele mitään aluemurretta ja on siten neutraalina erikoistumassa selostavan lehtikielen tyylipiirteeksi.

▷

TUTKIMUSAINEISTO

ARKISTOKOKOELMAT

- JoY = Joensuun yliopiston suomen kielen laitoksen kokoelmat (litterointeja Joensuun yliopiston suomen kielen laitoksen äänitteistä). Joensuu.
- LA = Lauseopin arkiston kokoelmat. Turun yliopiston suomen kielen laitos ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Turku.
- MA = Muoto-opin arkiston kokoelmat. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.
- SKNA = Suomen kielen nauhoitearkiston kokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki. (Litterointeja savolaismurteista, JoY.)

KIELENNÄYTEKOKOELMAT JA SANAKIRJAT

- ESKOLA, PAULA 1987: Porin murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 7. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 472. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- FORSBERG, HANNELE 1988: Pohjois-Karjalan murrenäytteitä. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- ITKONEN, TERHO 1972: Kuoreveden ja Keuruun murretta. Tekstejä ja sandhiseikkojen tarkastelua. Suomi 117:1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1989: Nurmijärven murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 10. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 498. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KETTUNEN, LAURI 1930: Suomen murteet I. Murrenäytteitä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KORTESALMI, J. JUHANI 1964: Vanha Kuusamo kertoo. Kuusamon historia 3. Helsinki.
- LEHTIMÄKI, PEKKA 1989: Tammelan murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 10. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 498. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1997: Liistoin Kallei Karkkilasta. Murreretki Uudellemaalle. WSOY, Helsinki.
- MÄGISTE, JULIUS 1961: Vermlannin sammuvaa savoa. Kielennäytteitä vuosilta 1947–51. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 265. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Omp. = Omat muistiinpanot ja litteroinnit Savonlinnan seudun murteista sekä niiden naapurimurteista 1980- ja 1990-luvulta.
- PUNTTILA, MATTI 1988: Anjalankosken murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 9. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 489. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1994: Oulun seudun murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 13. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RUOPPILA, VEIKKO – SOUTKARI, PENTTI (toim.) 1959: Suomalainen murrelukemisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 261. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- RÄISÄNEN, ALPO 1986: Suomussalmen murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 5. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 434. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1993: Kuhmon murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 12. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 581. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SAVIJÄRVI, ILKKA – YLI-LUUKKO, EEVA 1994: Jämsän äijän murrekirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 618. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SKN = Suomen kielen näytteitä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki. (Osat 1–47.)
- SMS = Suomen murteiden sanakirja 1–5. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1985–1997.
- VIRTARANTA, PERTTI 1950: Hämeen kansa muistelee. WSOY, Helsinki.
- 1964: Suomen kansa muistelee. WSOY, Helsinki.
- 1973: Someron murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 309. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1976: Tyrvään murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 328. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1982: Länsi-Kannaksen murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 353. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1983: Viljakkalan murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 401. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1986: Karkun murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 6. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 440. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1987: Tampereen murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 8. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 473. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

VANHAT MURRETUTKIMUKSET

- KANNISTO, ARTTURI 1902: Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta. Suomi III:20. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- LATVALA, SALU 1895: Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä. Suomi III:12. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1899: Lauseopillisia muistoonpanoja Pohjois-Savon murteesta. Suomi III:17. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SETÄLÄ, E. N. 1883: Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SIRELIUS, U. T. 1894: Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta. Suomi III:10. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

1800-LUVUN KIRJAKIELEN TEKSTIT

- Asetus 1805 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpuukset [atk-tallenne]. Isändäin ja Palkollisten keskinäisistä oikeudeista ja velvollisuudeista (ilm. 1820). Kotimais-

- ten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.
- BORG, C. G. (suom.) 1859 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. Kertomus Suomenmaan Metsistä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.
- DAHLBERG, K. (suom.) 1863 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. E. Hisingerin Sieni-kirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.
- FORSMAN, J. O. 1860 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. Tietoja Maailman kansoista. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.
- GOTTLUND, C. A. 1832: *Otawa eli suomalaisia huvituksia*. II osa. Tukholma.
- GRANLUND, J. F. (suom.) 1849: *Kokki-Kirja, elikkä Neuvoja tarpeellisempien Joka-aikaisien- ja Pito-ruokien Laitokseen, niin myös Monellaisiin leipomisiin ja juotavien panoin, ynnä Tarpeellisia tietoja ruokien ja ruoka-aineiden korjasta ja säästystä j. n. e. Turku*.
- INGMAN, E. A. 1849 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. *Ovatko taudit itsenäisiä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.
- Kieletär 2–6. Toim. Aug. Ahlqvist. Helsinki 1872–1874.
- KILPINEN, W. (suom.) 1847 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. *Neljä ensimmäistä kirjaa ynnä viidennen määritykset Euklideen alkeista*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.
- KIVI, ALEKSIS 1984 [1870]: *Seitsemän veljestä*. Arvi A. Karisto, Hämeenlinna.
- LÖNNROT, ELIAS: *Valitut teokset 3. Kirjoitelmia ja lausumia*. Toimittanut Raija Majamaa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 551*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1991.
- MEURMAN, A. 1878: *Veroista Suomessa*. Kansanvalistusseuran toimituksia XVII. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PULKKINEN, PAAVO 1972: *Nykysuomen kehitys. Katsaus 1800- ja 1900-luvun kirjakieleen sekä tekstinäytteitä*. [1800-luvun tekstinäytteet s. 87–169.] *Tietolipas 72*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RENQVIST, HENRIK 1815: *Yxi Sängen Merkillinen Historia, Jumalan Hengen suuresta Armotyöstä kolmen Juudan tytärlapsukaisen tykönä*. Turku.
- 1835: *Viinan kauhistus*. Helsinki.
- 1854: *Wäärän Opin Kauhistus ja oikian Opin Puolustus eli Selitys-Kirja*. K. Karsten, Kuopio.
- ROOS, SAMUEL (suom.) 1845: *Mintähden ja sentähden*. Kysymyksiä ja vastauksia kaikkeen

luonnon tietoon kuuluvissa asioissa. Turku.

——— 1851: Johdatus sanain oikeaan kirjoittamiseen. Turku.

Sanan Saattaja Viipurista. 1841 (vuosikerta eli 51 numeroa).

SANDBERG, HUGO RICH. 1891 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. Hiihtourheilu Suomessa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.

Suometar 1847 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. Suomettaren vuosikerta 1847 [käyty läpi n:ot 1–26]. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.

Suomi 1857 s. 1–99. Helsinki.

Suomi 1860 s. 35–170. Helsinki.

Suomi II:2 s. 123–244. Helsinki 1864.

Turun Viikko-Sanomat 1820 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpukset [atk-tallenne]. Turun Viikko-Sanomat, vuosikerta 1820. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1991–, päivitys 9.10.1996 [käyttöaika elokuu–syyskuu 1998]. Saanti: domlang.fi. Käyttöluvat Internet-osoitteesta kayttoluvat@domlang.fi.

MUUT LÄHTEET

ANTTILA, AARNE 1931: Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta I. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 190. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

HÄKKINEN, KAISA 1994: Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia. WSOY, Helsinki.

IKOLA, OSMO (toim.) 1986: Nykysuomen käsikirja. Toinen uudistettu laitos. Weilin + Göös, Espoo.

ITKONEN, TERHO 1982: Kieliopas. Kirjayhtymä, Helsinki.

KE = Kansallinen elämäkerrasto I–V. WSOY, Porvoo 1927–1934.

KIURU, SILVA 1996: Mitä murrenäytteet kertovat omistusmuodoista? – Virittäjä 100 s. 82–94.

KOHTAMÄKI, ILMARI 1956: Ankara puutarhuri. August Ahlqvist suomen kielen ja kirjallisuuden arvostelijana. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 248. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

KOIVUSALO, ESKO 1984: Naistenlehtien »Aatami ja emäntänsä». – Kielikello 2/1984 s. 13.

LEHIKONEN, LAILA 1978: »Pekka ja vaimonsa tulevat». – Kielikello 2/1978 s. 13–15.

LESKINEN, HEIKKI 1969: Eräs 3. p:n possessiivisuffiksin viittaussuhde. – Virittäjä 73 s. 432–434.

LINDÉN, EEVA 1959: Possessiivisuffiksien viittaussuhteista. – Verba docent. Juhlakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959 s. 294–308. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 263. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

——— 1962: Kolmannen persoonan possessiivisuffiksin tehtävistä suomen kirjakielissä. ▷

– Virittäjä 66 s. 216–227.

- NUOLIJÄRVI, PIIRKKO 1986: »Ota minut sinun uniin». Nykysuomalaisen omistusmuotojärjestelmästä. – Pentti Leino & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Kieli* 1 s. 157–182. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- PAUNONEN, HEIKKI 1982: Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta. Käsikirjoitus.
- 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. – Virittäjä 99 s. 501–531.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: Suomen kielioppi. Toinen, tarkistettu painos. WSOY, Helsinki.
- SETÄLÄ, E. N. 1919: Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten. Yhdeksäs painos. Otava, Helsinki.
- 1952: Suomen kielen lauseoppi. Kolmastoista painos. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Otava, Helsinki.

NON-REFLEXIVE USE OF THE THIRD PERSON POSSESSIVE SUFFIX

Guardians of the Finnish language have from time to time advised against the type of use of the 3rd person possessive suffix whereby the suffix refers to a parallel sentence constituent of the same type, e.g. *Äsken oli pääministerin ja avovaimonsa puheenvuoro* (avovaimo+3rd pers. poss. suff.; ‘A moment ago it was the prime minister’s and [his] common-law wife’s turn to speak’); *Elina ja miehensä tulivat* (mies+3rd pers. poss. suff.; ‘Elina and [her] husband arrived’). In standard Finnish, this possessive construction would include *hänen* or *heidän*, the genitive form of the 3rd person singular and plural personal pronouns (— *pääministerin ja hänen avovaimonsa puheenvuoro*; *Elina ja hänen miehensä* —). Pronounless use, i.e. non-reflexive use, of the 3rd person possessive suffix to refer to other than the subject of the sentence is especially common in newspaper and magazine picture captions and headlines, where it has presumably become established on account of its brevity. In addition to these cases of parallel sentence constituents, non-reflexive use of the 3rd person possessive suffix that deviates from standard Finnish is also found in cases where the suffix refers to a constituent in a previous clause or sentence, even several clauses previously, e.g. *Vuosia myöhemmin sama laivapoika on kapteenina ja mukana on poikansa* (‘*hänen poikansa*’; ‘Years later the same cabin boy is now captain and he has [his] son with him’).

In the vernacular, the non-reflexive 3rd person possessive suffix is widely recognised in Finnish dialectal constructions in which it is included in a word that expresses membership of the immediate family or other family relationships (e.g. *isä, äiti, poika, tyttö, veli, sisko, mies, vaimo, täti, eno*) and refers to the previous clause or even further back (Karkku parish: *katteli siälä ku se veljensät talo palo*; ‘was there watching as [his] brother’s

house burned’). Such examples are particularly abundant in the Savo and Häme dialects, but the construction is also found in the Ostrobothnian, Northern and Southeastern dialects. By contrast, with other types of words, the 3rd person possessive suffix is used non-reflexively only in the central Häme dialects (e.g. Viljakkala parish: *hän aatteli että lähtee kö sormensap poikki*; ‘he thought [his] finger would break’). In the Häme dialects this phenomenon has also expanded syntactically. Whereas elsewhere the suffix is normally with the subject, in the Häme dialects, in particular, it can appear with other sentence constituents: adverbials, complements and objects, or their modifiers. Use of the suffix with parallel sentence constituents as in the *Elina ja miehensä* type of clause is not, however, typical of the vernacular. This construction is, in fact, an innovation based on the dialectal non-reflexive manner of reference connected with family-related terms.

In nineteenth-century written Finnish the use of possessive suffixes had not yet become established. The non-reflexive use of the 3rd person possessive suffix appears to have been favoured most of all by writers in the Häme and other western dialects. Amongst those involved in developing the written language, it was especially the Savo-born August Ahlqvist who sought to discourage this non-reflexive use. There were still examples of the non-reflexive use of the suffix in E. N. Setälä’s Finnish grammar *Lauseoppi* (e.g. in the 1919 edition), but these were dropped from the edition revised by Sadeniemi. According to Eeva Lindén (1959: 306–307), the reason for removal of the examples was probably the influence of Swedish. However, it seems that another influential factor behind this was that the non-reflexive use of the suffix has been most widespread lexically and syntactically in only a comparatively small area covering the Häme dialects.

Directions from guardians of the language have had little impact on deterring the non-reflexive use of the suffix with parallel sentence constituents as in the *Elina ja miehensä* type of clause, even though the construction can sometimes create ambiguity of meaning. The popularity of this type of construction in newspapers and magazines may also be due to the fact that it is not directly based on any regional dialect. ■

Kirjoittajan osoite (address):

*Suomen kielen laitos, Joensuun yliopisto, PL 111,
80101 Joensuu*

Sähköposti: *marjatta.palander@joensuu.fi*